

Asia Teoksen muuttaminen, moraaliset oikeudet

Hakija A

Annettu 3.1.1990

Tiivistelmä *A:lla yksin oli tekijänoikeus kirjoituksiin ja piirustuksiin, vaikka B oli antanut kirjoitusten aiheet ja teemat. A oli luovuttanut julkaisuoikeudet artikkeleihin X Oy:lle. Koska B oli X Oy:n puolesta muuttanut A:n kirjoituksia ja piirustuksia enemmän kuin se toimituksellisesti oli tarpeen, muuttamiseen olisi tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tullut pyytää A:n suostumus. Tehdyt muutokset eivät kuitenkaan olleet tekijänoikeuslain 3 §:ssä mainitulla tavalla A:n moraalisia oikeuksia loukkaavia.*

SELOSTUS ASIASTA

J:n tuomiokunnan kihlakunnantuomari on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa K:n kihlakunnanoikeudessa vireillä olevassa tekijänoikeusrikkomusta ja valokuvaoikeusrikkomusta ynnä muuta koskevassa asiassa.

Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjasta käy ilmi, että virallinen syyttäjä on vaatinut toimitusjohtaja B:lle rangaistusta yksin teoin tehdyistä tekijänoikeusrikkomuksesta ja valokuvaoikeusrikkomuksesta. Syytteen mukaan B on keväällä 1989 K:n kunnassa X Oy:n toimitusjohtajana tahallaan laiminlyönyt ilmoittaa "Y" -nimisessä painotuotteessa, jonka sanottu yhtiö on julkaissut, neljän artikkelin ja kolmen piirroksen osalta niiden tekijän A:n. A oli toimittanut mainitut artikkelit julkaistaviksi. Samoin B on tahallaan laiminlyönyt viiden A:n julkaistavaksi toimittaman valokuvan osalta ilmoittaa valokuvaajan eli A:n. B on varustanut A:n artikkelit otsikoin sekä muunnellut niitä sanamuodoltaan ja merkinnyt totuudenvastaisesti artikkeleiden kirjoittajiksi kolme yhtiön palveluksessa olevaa henkilöä ja yhden muun henkilön. Puheena oleva painotuote on saatettu yleisön saataviin siten, että valmistetuista 35000 kappaleesta on yleisölle myyty ja jaettu 34945 kappaletta. Loput 55 kappaletta on takavarikoitu.

Asianomistaja A on yhtynyt syyttäjän rangaistusvaatimukseen valokuvaoikeusrikkomuksen osalta, mutta vaatinut syytteestä poiketen B:lle rangaistusta valokuvaoikeusrikkomuksen kanssa yksin teoin tehdystä tekijänoikeusrikkoksesta, koska B on tehnyt rikoksen taloudellisen hyödyn

tavoittelemistarkoituksessa. Lisäksi A on vaatinut B:ltä hyvitystä, korvausta menetyksestä sekä kärsimyksestä ja muusta haitasta.

Asiakirjoista käy ilmi, että A:n ja X Oy:n välillä on suullisesti sovittu, että A toimittaa "Y" -nimiseen lehteen artikkeleita. B:n mukaan oli sovittu, että A toimittaa lehden koko artikkelipuolen ja myös pääkirjoituksen. Artikkeleiden oli määrä olla laajoja ja käsittää runsaasti valokuvia, piirroksia ja taulukoita. B:n mukaan A oli mainitulla sopimuksella myynyt kaikki oikeudet artikkeleihin ja kuviin X Oy:lle. Niinkään B oli antanut A:lle yksityiskohtaiset ohjeet artikkeleiden sisällyksestä ja laatuvaatimuksista ja artikkeleiden teemat oli käyty yhdessä lävitse. A on kiistänyt, että hän olisi saanut B:ltä artikkeleiden aiheet tai teknisiä yksityiskohtia.

B on myöntänyt muunnelleensa A:n toimittamia artikkeleita ja piirroksia ja julkaisseensa artikkelit ja A:n toimittamat valokuvat siten, että on totuudenvastaisesti ilmoittanut artikkeleiden kirjoittajiksi kolme yhtiön palveluksessa olevaa henkilöä ja yhden muun henkilön ja laiminlyönyt ilmoittaa valokuvaajan. B on kuitenkin kiistänyt kaikki häneen kohdistetut rangaistus- ja korvausvaatimukset katsoen, ettei A:lla voi enää olla mitään oikeuksia toimittamaansa aineistoon, koska hän oli myynyt kaikki oikeutensa X Oy:lle. Lisäksi B on katsonut, ettei A:lla voi olla mitään oikeuksia senkään vuoksi, että hän ei ollut noudattanut B:n antamia ohjeita artikkeleiden sisällöstä. B on pitänyt A:n artikkeleita niin ala-arvoisina, että on katsonut artikkeleiden muuttamisen olevan A:n edun mukaista. Vielä B on katsonut, että A:n artikkelit ja piirrokset eivät ole tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuja teoksia, jotka nauttivat tekijänoikeuslain suojaa. Valokuvaoikeusrikkomuksen osalta B on viitannut oikeudesta valokuvaan annetun lain 15 §:ään, jonka mukaan oikeus tilauksesta tehtyyn valokuvaan kuuluu tilaajalle eli tässä tapauksessa X Oy:lle.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeus

Tekijänoikeudesta säädetään tekijänoikeuslaissa (404/61) siihen tehtyine muutoksineen (669/71, 648/74, 897/80, 960/82, 442/84, 578/84, 54/86 ja 309/87). Tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luojalle eli fyysiselle henkilölle. Kirjallisia teoksia ovat kaunokirjalliset ja selittävät kirjalliset teokset. Selittävään kirjallisuuteen kuuluvat muun muassa tieteelliset teokset ja ammattikir-

jallisuus. Lain 1 §:n 2 momentin mukaan kirjallisena teoksena pidetään myös karttaa sekä muuta selittävää piirustusta. Suojattavan teoksen tulee olla itsenäinen ja omaperäinen. Tekijänoikeus suojaa teoksen muotoa, mutta ei teemaa, juonta tai motiivivia tai muuta ideaa.

A:n X Oy:lle julkaisemista varten toimittamat artikkelit ja piirustukset ovat tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuja selittäviä kirjallisia teoksia. Tekijänoikeusneuvostolle toimitetun aineiston perusteella ei voi katsoa, että B:n myötävaikutus A:n artikkeleihin olisi ollut sellaista, että A:n julkaisemista varten X Oy:lle lähetettäviä artikkeleita ei voisi pitää A:n oman henkisen luomistyön tuloksena. Sillä seikalla onko B antanut A:lle artikkeleiden aiheet ja teemat ei ole merkitystä arvioitaessa kenelle kuuluu tekijänoikeus, koska tekijänoikeus ei suojaa teemaa tai muuta ideaa vaan teoksen muotoa. Tekijänoikeus artikkeleihin kuuluu siten A:lle. B:n myötävaikutus ei ole myöskään sen laatuista, että A:n artikkelit olisivat tekijänoikeuslain 6 §:ssä tarkoitettuja yhteisteoksia.

Tekijänoikeuslain 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, eräin laissa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna. Pykälässä suojataan tekijän taloudellisia etuja eli ns. käyttöoikeuksia.

Tekijänoikeuslain 2 §:ssä säädetyistä muutoskielloista huolimatta saadaan esimerkiksi kieli- ja käännösvirheet korjata. Myös toimituksellisista syistä sallitaan vähäisten muutosten tekeminen edellyttäen, ettei tekijä ole sitä nimenomaan kieltänyt. Käytännössä on sallittu esimerkiksi otsikottoman kirjoituksen varustaminen otsikoin ja väliotsikoin sekä ingressin laatiminen. Selvät kieli- ja asiavirheet voidaan myös korjata. Lisäksi on sallittu kirjoituksen lyhentäminen toimituksellisista syistä esimerkiksi silloin kuin pidemmän kirjoituksen julkaiseminen ei ole mahdollista. Muuttaminen on sallittua vain sikäli kuin se teknisistä syistä on välttämätöntä, ja olennaiseen muuttamiseen, esimerkiksi kirjoituksen huomattavaan lyhentämiseen, on aina pyydyttävä tekijän suostumus. Toimituksellisiin syihin ei voida vedota muutettaessa tekstin painotuksia ja sisäistä järjestystä.

Tekijänoikeuslain 3 §:ssä säädetään tekijän moraalisisista oikeuksista, joissa pääpaino on tekijän persoonallisten etujen suojaamisessa. Säännöksellä pyritään turvaamaan tekijän maine ja hänen teoksensa muuttamattomuus. Lain 3 §:n 1 momentissa säädetään, että kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Tekijän ilmoittamisvelvollisuudella suojataan tekijän "isyysoikeus" teokseen. Tekijän nimen ilmoittaminen teoksen yhteydessä riippuu vallitsevasta "hyvästä tavasta" eli viime kädessä kullakin alalla omaksutusta käytännöstä. Kirjallisten teosten osalta hyvä tapa edellyttää yleensä kirjoittajan nimen ilmoittamista saatettaessa teos yleisön saataviin. Tekijän nimi on ilmoitettava myös

silloin, kun tekijänoikeus on luovutettu toiselle esimerkiksi kustannettavaksi. Moraalisia oikeuksia loukkaavaa on myös teoksen valmistaminen toisen nimellä.

Tekijänoikeuslain 3 §:n 2 momentissa kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellisuutta tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Teosta ei ole lupa sitä valmistettaessa eikä julkisuuteen saatettaessa typistää, turmella tai muutoin muuttaa tekijänkunniaa loukkaavin tavoin. Sellainen respektioikeuden loukkaus johtaa siitä johtuvan vahingon korvausvelvollisuuteen. Tekijänoikeuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tekijä voi sitovasti luopua oikeudesta, joka tekijällä on tämän pykälän mukaan, vain mikäli kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.

Tekijänoikeuslain 27 §:ssä säädetään tekijänoikeuden luovutuksesta. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan tekijänoikeus voidaan, 3 §:ssä säädetyin rajoituksin, luovuttaa kokonaan tai osaksi. Luovuttamissopimukselle ei ole laissa asetettu määrämuotovaatimuksia. Luovuttaminen tarkoittaa 2 §:ssä säänneltyjen tekijän taloudellisten etujen suojaamista tarkoittavien yksinoikeuksien eli niin sanottujen käyttöoikeuksien luovuttamista ja tekijänoikeus voidaan luovuttaa myös juridiselle henkilölle. Luovutuksella ei voida rajoittaa tekijän moraalisia oikeuksia. Tekijä voi sitovasti luopua 3 §:ssä säädetyistä moraalisisista oikeuksista vain, mikäli kysymyksessä on laadultaan ja laajuudeltaan teoksen rajoitettu käyttäminen. Tekijänoikeuden luovutus ei siten vapauta esimerkiksi velvollisuudesta ilmoittaa tekijän nimi hyvän tavan mukaisesti, kuten 3 §:ssä säädetään.

Tekijänoikeuslain 28 §:ssä säädetään, että se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, ei saa muuttaa teosta, ellei toisin ole sovittu. Luovutuksensaaja saa siten muuttaa teosta vain, jos tekijä tekijänoikeutta luovuttaessaan on antanut siihen suostumuksensa. Silloinkaan teosta ei saa muuttaa tekijää 3 §:ssä mainitulla loukkaavalla tavalla. Sopimukselle ei ole asetettu määrämuotovaatimuksia.

Edellä olevaan viitaten tekijänoikeusneuvosto toteaa, että A on luovuttanut artikkeleiden julkaisu-oikeuden X Oy:lle. Tekijänoikeuden luovutuksella ei voida rajoittaa tekijälle tekijänoikeuslain 3 §:ssä turvattuja moraalisia oikeuksia eikä A ole sitovasti luopunut vetoamasta moraalisiin oikeuksiinsa. Julkaisu-oikeuden luovutuksella ei ole siten merkitystä siltä osin kuin B:lle on vaadittu rangaistusta tekijänoikeusrikkoksesta tai tekijänoikeusrikkomuksesta sillä perusteella, että artikkeleiden ja piirustusten tekijöiksi on ilmoitettu väärät henkilöt. Teoksen muuttamisen osalta tekijänoikeusneuvosto toteaa, että A:n artikkeleita on kirjoitusten osalta muutettu enemmän kuin tavanomainen toimitustapa käsittää. Sellainen muuttaminen olisi ollut sallittua vain, jos A julkaisu-oikeuden luovuttaessaan olisi antanut X Oy:lle luvan artikkeleidensa julkaisemiseen muutettuina.

Muutokset eivät kuitenkaan ole sellaisia, että ne loukkaisivat A:n moraalisia oikeuksia 3 §:ssä säädetyllä tavalla.

Tekijänoikeuslain 7 luvussa säädetään rangaistuksista ja korvausvelvollisuudesta. Lain 56 §:n 1 kohdan mukaan on se, joka tahallaan ansiotarkoituksessa valmistaa teoksesta kappaleen tai saattaa teoksen yleisön saataviin vastoin tekijänoikeuslakia, tuomittava tekijänoikeusrikoksesta, jos tekoa on teoksen kappaleiden suuren määrän, toiminnan laajuuden tai muun niihin rinnastettavan syyn vuoksi pidettävä törkeänä. Säännöstä sovelletaan esimerkiksi silloin, kun ansiotarkoituksessa on laajamittaisesti valmistettu teoskappaleita ilman oikeudenhaltijoiden suostumusta. Lain 56 a §:n 1 kohdan mukaan on se, joka tahallaan tai törkeästä varomattomuudesta rikkoo tekijänoikeuslaissa tekijänoikeuden suojaksi annettua säännöstä, tuomittava, jollei teko ole 56 §:n mukaan rangaistava, tekijänoikeusrikkomuksesta.

Tekijänoikeuslain 57 §:n 1 momentin mukaan on se, joka käyttää teosta vastoin tekijänoikeuslakia velvollinen suorittamaan käyttämisestä tekijälle kohtuullisen hyvityksen. Hyvitysvelvollisuuden perusajatuksena on objektiivinen vastuu teoksen lain vastaisesta käyttämisestä, ja käyttäjä on velvollinen maksamaan kohtuullisen hyvityksen teoksen käyttämisestä, vaikka hän ei tiennyt eikä hänen olisi pitänytkaan tietää teon lainvastaisuudesta. Hyvityksen määrää arvioitaessa on hyvityksen vähimmäismääränä pidettävä tekijänoikeutta valvovien järjestöjen sopimien korvausperusteiden mukaista korvausta tai, mikäli tällaista sopimusta ei ole jollakin alalla, kohtuullista summaa, jolla tekijä todennäköisesti olisi antanut luvan teoksen käyttämiseen. Toisinaan on katsottu, että korvaus voidaan ymmärtää myös normaalikorvauksen ylittäväksi käyttökorvaukseksi.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1968 II 81 on kohtuulliseksi hyvitykseksi katsottu summa, joka vastasi kaksinkertaista normaalikorvausta. Korvaussäännöksiä viimeksi uudistettaessa hallituksen esityksessä 32/1984 vp.todettiin, että hyvityssäännöksen tulkinta oli tarkoitus säilyttää ennallaan ja viitattiin edellä mainittuun korkeimman oikeuden ratkaisuun. Sen sijaan korkein oikeus on 21.8.1989 antamallaan päätöksellä nro 2227 määrännyt maksettavaksi hyvityksen normaalin käyttökorvauksen suuruisena, koska hyvityksen on velvollinen suorittamaan myös se, joka ei ole syyllistynyt tuottamukseen.

Lain 57 §:n 2 momentin mukaan on, jos käyttäminen tapahtuu tahallisesti tai tuottamuksesta, hyvityksen lisäksi suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä, niin myös kärsimyksestä ja muusta haitasta, ja 3 momentin mukaan on se, joka muutoin kuin teosta käyttämällä syyllistyy 56 tai 56 a §:n mukaan rangaistavaan tekoon, velvollinen suorittamaan tekijälle korvauksen rikoksesta aiheutuneesta menetyksestä, kärsimyksestä ja muusta haitasta. Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun teosta luvallisesti käytettäessä loukataan 3 §:ssä säänneltyjä moraalisia oikeuksia. Korvattaviksi tulevat aineelliset ja aineettomat vahingot täysi-

määräisinä sekä suoranainen vahinko ja epäsuora vahinko. Muutoin 2 ja 3 momentissa mainittuihin korvauksiin sovelletaan vahingonkorvauslakia, jonka kohtuullistamis- ja kanavointisäännökset voivat siten tulla sovellettaviksi.

Oikeus valokuvaan

Tekijänoikeuslaki ei koske oikeutta valokuvaan, vaan valokuvaaoikeudesta säädetään oikeudesta valokuvaan annetussa laissa (405/61), jäljempänä valokuvalaki. Lain 1 §:n mukaan sillä, joka on valmistanut valokuvan, on tietyin rajoituksin, yksinomainen oikeus valokuvaamalla, painamalla, piirtämällä tai muuta tekotapaa käyttäen valmistaa kappaleita kuvasta sekä näyttää sitä julkisesti. Valmistajaa kutsutaan laissa valokuvaajaksi.

Valokuvaaja voi siirtää valokuvalain 1 §:ssä mainitut taloudelliset oikeutensa toiselle joko kokonaan tai osittain. Oikeuksien siirtymisestä ei valokuvalaissa ole säännöksiä. Siirtyminen ei edellytä määrämuotoa.

Valokuvalain 2 §:ssä säädetään valokuvaajan moraalisisista oikeuksista. Kun valokuvasta valmistetaan kappale tai kuvaa näytetään julkisesti, on valokuvaaja ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Hyvä tapa arvostellaan kullakin alalla vallitsevan käytännön mukaan. Aikakauslehdissä yleensä ilmoitetaan valokuvaajan nimi. Valokuvaajan respektioikeuden turvaamiseksi säännöksessä kielletään kuvan muuttaminen valokuvaajan arvoa loukkaavalla tavalla tai kuvan näyttäminen julkisesti valokuvaajaa sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Valokuvalain 15 §:ssä säädetään, että oikeus tilauksesta valmistettuun valokuvaan kuuluu tilaajalle, jollei toisin ole nimenomaan sovittu. Säännös koskee vain valokuvaajan taloudellisia oikeuksia. Valokuvalaissa tai sen esitöissä (komiteanmietinnöt 1954:13 ja 1957:5) ei määritellä, mitä tarkoitetaan tilatulla valokuvalla. Oikeuskirjallisuuden ja esitöiden perusteella valokuvalain 15 § tulee sovellettavaksi tilanteissa, joissa kuvaamisen kohde on yksilöidysti määritelty tai rajattu.

Valokuvalain 18 ja 18 a §:ssä on rangaistussäännökset valokuvaaoikeusrikoksesta ja valokuvaaoikeusrikkomuksesta. Säännökset vastaavat sisällykseltään tekijänoikeuslain 56 ja 56 a §:n säännöksiä.

Valokuvalain 19 §:n mukaisesti sen, joka valokuvalain vastaisesti käyttää valokuvaa, on käyttämisestä suoritettava valokuvaajalle kohtuullinen hyvitys. Jos valokuvan käyttäminen tapahtuu tahallisesti tai tuottamuksesta, on hyvityksen lisäksi suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä, niin myös kärsimyksestä ja muusta haitasta. Edelleen on se, joka muutoin kuin valokuvaa käyttämällä syyllistyy 18 tai 18 a §:n mukaan rangaistavaan tekoon, velvollinen suorittamaan valokuvaajalle korvauksen rikoksesta aiheutuneesta menetyksestä, kärsimyksestä ja muusta hai-

tasta. Säännöksen piiriin kuuluu esimerkiksi valokuvaajan moraalisten oikeuksien loukkaus. Säännöstä on tulkittava samojen periaatteiden mukaan kuin tekijänoikeuslain 57 §:ää.

Edellä olevan johdosta tekijänoikeusneuvosto toteaa, että A:lla on valokuvaajana moraaliset oikeudet valokuviiin, vaikka valokuvien julkaisu-oikeudet on siirretty X Oy:lle. A:n nimi olisi siten tullut hyvän tavan mukaisesti ilmoittaa kuvia julkaistaessa, jollei hän ollut vastustanut nimensä ilmoittamista tai ollut olemassa jotain muita seikkoja, joiden vuoksi tekijän nimen ilmoittaminen ei olisi ollut hyvän tavan mukaista.

Tiivistelmä

A:n Y:hyn toimittamat kirjoitukset ja piirustukset ovat tekijänoikeuslain 1 §:ssä suojattuja teoksia, joihin A:lla on tekijänoikeus ja valokuvat valokuvain 1 §:n mukaan suojaa nauttivia valokuvia, joihin A:lla valokuvaajana on oikeus.

A on luovuttanut artikkeleiden ja valokuvien julkaisu-oikeudet X Oy:lle. Luovutusten yhteydessä A ei ole sitovasti luopunut vetoamasta moraalisiin oikeuksiinsa, joita ei siten voida rajoittaa. A:n nimi olisi tullut hyvän tavan mukaisesti mainita artikkeleita ja valokuvia julkaistaessa.

Kirjoitusten muuttamiseen vaaditaan tekijänoikeuslain 2 §:n mukaisesti tekijän suostumus. Muutoskiellosta huolimatta on käytännössä sallittu vähäisten kieli- ja kirjoitusvirheiden korjaaminen sekä toimituksellisista syistä tehtävät vähäiset muutokset. A:n kirjoituksia on muutettu enemmän kuin toimituksellisista syistä olisi tarpeen, minkä vuoksi muuttamiseen olisi pitänyt saada A:n suostumus ellei jo julkaisu-oikeuden luovutuksen yhteydessä ollut sovittu siitä, että teosta saadaan muuttaa. Tehdyt muutokset eivät ole tekijänoikeuslain 3 §:ssä mainitulla tavalla A:n moraalisia oikeuksia loukkaavia.

Tekijän ja valokuvaajan moraalisten oikeuksien loukkaaminen ja kielletty muuttaminen ovat tekijänoikeuslain ja valokuvain mukaan rangaistavia tekoja. Se, joka syyllistyy rangaistavaan tekoon, on velvollinen suorittamaan tekijälle käyttämisestä kohtuullisen hyvityksen sekä korvauksen rikoksesta aiheutuneesta menetyksestä, kärsimyksestä ja muusta haitasta. Vastaava korvausvelvollisuus on säädetty valokuvain laissa.